

การสัมผัสภาษาในสังคมไทย Language Contact in Thai Society

รัตนา จันทรเทาว์

Rattana Chanthao

สาขาวิชาภาษาไทย

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Department of Thai Language

Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University

E-mail : jratta@kku.ac.th (Corresponding author)

Received: **November 21, 2024** Revised: **April 8, 2025** Accepted: **April 24, 2025**

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่องนี้จะอธิบายถึงการสัมผัสภาษากับสังคมไทย สัมพันธ์กับลักษณะของประชากรในเมืองใหญ่ของโลกที่ส่วนมากพูดได้มากกว่าหนึ่งภาษา การใช้ภาษาเหล่านั้นในชีวิตประจำวันทำให้แต่ละภาษามีอิทธิพลต่อกัน เกิดการสลับภาษาและการปนภาษาซึ่งทำให้ภาษาหลักเกิดการเปลี่ยนแปลง การสัมผัสภาษาเกิดขึ้นจากหลายปัจจัยไม่ว่าจะเป็นภาวะสงคราม การอพยพ การเมือง การค้าขาย และปัจจัยทางสังคมในแต่ละยุคสมัย ในสังคมไทยน่าจะเกิดการสัมผัสภาษามาตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา จนถึงปัจจุบัน หลักฐานทางประวัติศาสตร์แสดงการปนภาษาต่างประเทศในภาษาไทยและการเรียนภาษาต่างประเทศของคนไทย ปัจจุบันคนไทยเป็นผู้พูดหลายภาษาจึงทำให้เกิดการปนภาษาและการสลับภาษาระหว่างภาษากรุงเทพกับภาษาไทยถิ่นและระหว่างภาษากรุงเทพกับภาษาต่างประเทศ ดังนั้นปรากฏการณ์การสัมผัสภาษาจึงส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของภาษาไทยเช่นเดียวกับภาษาอื่นทั่วโลกที่ยังคงมีชีวิตและกำลังอยู่ระหว่างการเปลี่ยนแปลง

คำสำคัญ: การสัมผัสภาษา; การสลับภาษา; การปนภาษา; การเปลี่ยนแปลงภาษา

Abstract

This academic article will demonstrate the phenomenon of language contact in Thai society. Currently, the economic city populations worldwide engage with multiple languages. The interplay between these languages in daily interactions leads to language phenomena such as code-switching and code-mixing—various factors, including war, immigration, politics, trade, and social factors each period drive language contact. In Thai society, language contact might have appeared since the Sukhothai, Ayutthaya periods continuing to the present time. Historical evidence indicates a pattern of foreign language integration into Thai and the foreign language acquisition. Presently, Thais exhibit multilingual tendencies that these languages have influenced each other such as the Bangkok language and regional languages and foreign languages. Language contact causes changes in the Thai language similar to all living languages worldwide having been changed.

Keywords: Language contact; Code-switching; Code-mixing; Language change

1. ความเป็นมาของการสัมผัสภาษา

การสัมผัสภาษาเป็นคำศัพท์ทางภาษาศาสตร์ที่กล่าวถึงปรากฏการณ์ภาษาที่เกิดขึ้นกับผู้ใช้อาราชบัณฑิตยสถานบัญญัติศัพท์คำว่า “การสัมผัสภาษา” จากคำภาษาอังกฤษคำว่า “language contact” และอธิบายความหมายว่า “การที่ปัจเจกบุคคลที่เป็นผู้รู้สองภาษาหรือผู้รู้หลายภาษาใช้ภาษาสองภาษาหรือมากกว่าสองภาษาสลับกันไปมาทำให้ภาษาเหล่านี้มีอิทธิพลต่อกัน หรือยืมซึ่งกันและกัน....” (Royal Institute, 2010) การสัมผัสภาษาเป็นประเด็นหนึ่งของการศึกษาภาษาศาสตร์สังคม (sociolinguistics) โดยมุ่งศึกษาภาษาในแง่ที่สัมพันธ์กับสังคม หรือการนำบริบทสังคมมาอธิบายปรากฏการณ์ทางภาษา (Amara Prasithratthasint, 1988:1) เช่น นำลักษณะโครงสร้างทางสังคมและความแตกต่างของผู้พูดมาอธิบายร่วมกับการใช้ภาษาตามปัจจัยทางสังคม (social factors) ของผู้พูด อาทิ ความแตกต่างทางเพศ อายุ อาชีพ การศึกษา ชนชั้น และภูมิสำเนา ที่ส่งผลต่อการใช้ภาษาแตกต่างกัน นอกจากปัจจัยเหล่านี้ การใช้ภาษาเดียวกันยังมีลักษณะแตกต่างกันได้จากปัจจัย

เกี่ยวกับเรื่องที่พูด จุดประสงค์ที่พูด ตลอดจนช่องทางการสื่อสารด้วย แม้ว่าภาษาศาสตร์สังคมจะสนใจภาษาพูด แต่นักภาษาศาสตร์สังคมสามารถนำกรอบแนวคิดของภาษาศาสตร์สังคมไปใช้ศึกษาภาษาเขียนและอักษรได้ (Sebba, 2009) ดังนั้น จึงจะขอกล่าวถึงความ เป็นมาของภาษาศาสตร์สังคมพอสังเขปเพื่อให้เข้าใจที่มาของประเด็นการสัมผัสภาษาซึ่งจะ กล่าวถึงต่อไป

ภาษาศาสตร์สังคมพัฒนาขึ้นในราวช่วงกลางศตวรรษที่ 20 โดยกลุ่มนักวิชาการที่ บุกเบิกสาขานี้ มีความสนใจการใช้ภาษาที่นอกเหนือไปจากไวยากรณ์โดยมุ่งหาความสัมพันธ์ ระหว่างการใช้ภาษากับบริบททางสังคมของภาษานั้น ช่วงแรกของงานภาษาศาสตร์สังคมที่ เผยแพร่มีทั้งนักภาษาศาสตร์และนักมานุษยวิทยาพยายามหาคำตอบที่เหนือไปกว่าการ อธิบายภาษาศาสตร์บริสุทธิ์ (pure linguistics) ภาษาศาสตร์สังคมจึงสามารถศึกษาการใช้ ภาษาระดับบุคคล ระดับกลุ่ม และระดับชุมชนภาษา (speech community) ได้ ปัจจุบัน ภาษาศาสตร์สังคมนำไปใช้เป็นแนวคิดร่วมกับการวิเคราะห์ภาษาศาสตร์สาขาอื่น เช่น งานวิจัยทางภูมิทัศน์ภาษาศาสตร์ (Linguistic Landscape) อาทิ งานของ Pratt (2023) แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างการใช้รูประบบป้ายสาธารณะที่แตกต่างกันไปตามพื้นที่ และกลุ่มผู้พูดของรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา หรืองานวิจัยภาษาศาสตร์สังคมกับสาขาการ ท่องเที่ยว เช่น งานของ Heller, Jawarski, & Thurlow (2014) เรื่อง Introduction: Sociolinguistics and tourism mobilities, market, and multilingualism ที่เสนอให้ เห็นความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านชุมชน อัตลักษณ์ และภาษา ที่ส่งผลต่อความสำเร็จด้าน การท่องเที่ยวในแต่ละพื้นที่ เป็นต้น

ประเด็นของการสัมผัสภาษาเป็นประเด็นหนึ่งในการศึกษาภาษาศาสตร์สังคมที่ ปรากฏในหนังสือของ Weinreich (1953) และ Haugen (1953) ที่เริ่มกล่าวถึงการสัมผัส ภาษาในสถานที่ต่าง ๆ ทั่วโลก ในงานของนักภาษาศาสตร์สังคมหลายคน (Thomason & Kaufmann, 1988; Thomason, 2001; Winford, 2003; Cullen, 2003) อธิบายการใช้ ภาษาของคนในสังคมว่า ผู้พูดภาษาท้องถิ่น (native speaker) ใช้ภาษาอื่นร่วมกับภาษาแม่ (mother tongue) กล่าวคือ แต่ละสังคมมีผู้พูดภาษาได้มากกว่าหนึ่งภาษา พวกเขาเป็นผู้พูด สองภาษา (bilingual speaker) หรือพูดได้มากกว่าสองภาษา (multilingual speaker) ดังนั้น ลักษณะภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำวันจึงปรากฏการยืมภาษา (language borrowing) การปนภาษา (language mixing / code-mixing) การสลับภาษา (language switching/ code-switching) บางชุมชนภาษาอยู่ในภาวะการเปลี่ยนภาษา (language shift)

ซึ่งปรากฏการณ์ทางภาษาเหล่านี้เป็นปกติของภาษาที่มีชีวิต (live language) หรือภาษาที่ยังไม่ตาย การที่ภาษาใดมีผู้ใช้ภาษานั้นสื่อสารในชีวิตประจำวัน ภาษาเหล่านั้นก็ย่อมจะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ซึ่งส่วนใหญ่ไม่สามารถสังเกตเห็นได้ในระยะเวลาอันสั้น เมื่อเวลาผ่านไปหลายสิบปีหรือการใช้ภาษาจากกรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่งจึงจะเห็นการเปลี่ยนแปลง (Bybee, 2015: 9) อันเนื่องจากการสัมผัสภาษาเป็นปัจจัยประการหนึ่ง

การเปลี่ยนแปลงภาษาเป็นหัวข้อหนึ่งของการอธิบายลักษณะภาษาในสังคม ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงภาษาเกิดจากปัจจัยภายในของตัวภาษาและทัศนคติของผู้ใช้ภาษา และเกิดจากปัจจัยภายนอก อาทิ การติดต่อสื่อสารกับผู้พูดภาษาอื่น นโยบายภาษา (language policy) การเมืองและเศรษฐกิจ (Sankoff, 2001) ปัจจัยเหล่านี้มีอิทธิพลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อการเรียนรู้ภาษาอื่นและการเป็นผู้พูดหลายภาษาที่ส่งผลให้เกิด “การสัมผัสภาษา” กล่าวคือ การใช้ภาษาแม่กับภาษาอื่นในชีวิตประจำวัน ภาษาเหล่านั้นย่อมมีอิทธิพลต่อกัน เช่น การใช้ภาษาไทยกับภาษาอังกฤษ ภาษาไทยถิ่นอีสานกับภาษากrungเทพ ภาษาเขมรถิ่นไทยกับภาษากrungเทพ เป็นต้น กล่าวได้ว่าการสัมผัสภาษาเป็นปรากฏการณ์การใช้ภาษาของผู้พูดสองภาษาหรือผู้พูดหลายภาษา ต่อไปนี้จะใช้คำว่า “ผู้พูดหลายภาษา” ที่รวมเอาผู้พูดสองภาษาไว้ด้วย

การสัมผัสภาษา เป็นแนวคิดกว้าง ๆ ที่สามารถนำไปศึกษาร่วมกับศาสตร์สาขาอื่นได้ เช่น การแปลภาษา การศึกษาภาษา มานุษยวิทยาภาษาศาสตร์ พฤติกรรมศาสตร์ จิตวิทยาภาษา การสื่อสาร นโยบายและการเมือง ฯลฯ (Matras, 2009) ด้วยการสัมผัสภาษาสามารถนำไปวิเคราะห์ได้หลายสาขานี้เอง จึงทำให้การสัมผัสภาษามีวิธีการออกแบบการศึกษา การเลือกและเก็บข้อมูลได้หลากหลาย (Wang, 2024) ดังนั้น การออกแบบงานวิจัยของการสัมผัสภาษาจึงเป็นประเด็นท้าทายผู้สนใจศึกษาที่จะต้องออกแบบงานวิจัยเพื่อค้นหาคำตอบเรื่องการใช้ภาษาของบุคคล ชุมชน ให้มีความน่าเชื่อถือและได้ข้อมูลเพียงพอที่จะนำมาสู่การสรุปปรากฏการณ์การสัมผัสภาษาในแต่ละบริบทสังคม

2. ปัจจัยการสัมผัสภาษา

ภาษาเป็นคุณสมบัติของสังคมขณะเดียวกันลักษณะสังคมก็สร้างคุณสมบัติของภาษา ดังนั้น ภาษาจึงได้รับการปรับเปลี่ยนลักษณะการใช้ภาษาไปตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เมื่อพิจารณาจากลักษณะทางสังคมของประเทศไทยในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน จึงจะ

กล่าวถึงปัจจัยการสัมผัสภาษาในอดีตและปัจจุบันของสังคมไทยและสังคมอื่นเพื่อเชื่อมโยงให้เห็นปัจจัยการสัมผัสภาษาที่ชัดเจนขึ้น ดังนี้

การสัมผัสภาษาที่เกิดขึ้นในอดีต โดยเฉพาะช่วงการล่าอาณานิคมของกลุ่มประเทศยุโรปตะวันตกและยังเกิดปรากฏการณ์นี้ต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน การสัมผัสภาษาเกิดกับผู้พูดหลายภาษาใช้ภาษาหนึ่งปนหรือสลับกับอีกภาษาหนึ่งในการพูด ในเชิงพื้นที่ของการสัมผัสภาษานั้นมักจะเกิดในพื้นที่พหุภาษาหรือความใกล้ชิดทางภูมิศาสตร์ (geographical proximity) (Bower, 2013) กล่าวคือ บริเวณที่มีผู้พูดต่างภาษาอาศัยอยู่ร่วมกันหรือบริเวณใกล้เคียงกัน เช่น พื้นที่ชายแดน เมื่อต้องการสื่อสารจึงต้องเรียนรู้ภาษาของกันและกัน การสัมผัสภาษาในอดีตมักเกิดจากสงครามหรือการเมือง เศรษฐกิจ และการอพยพ (Sankoff, 2001) ขณะที่ปัจจัยการสัมผัสภาษาในปัจจุบันมีบริบทสมัยใหม่เข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น การรับภาษา การค้าสากล การเป็นแรงงานต่างชาติ รวมถึง การแต่งงานข้ามชาติ ดังนี้

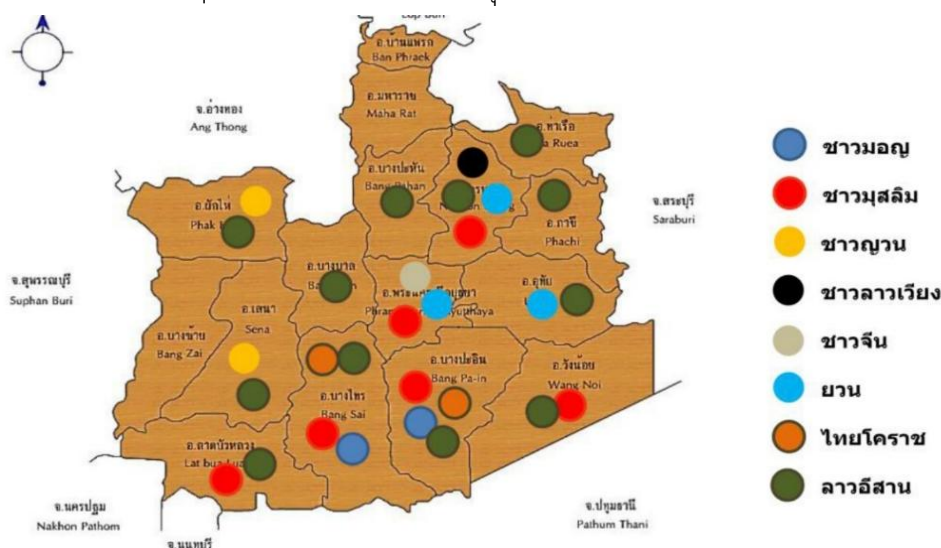
สงคราม

ภาวะสงครามที่เกิดการรบและการแย่งชิงดินแดน การกวาดต้อนผู้คนจากเมืองที่แพ้สงคราม หรือการอพยพผู้คนจากประเทศที่ชนะสงครามเข้าไปอยู่อาศัยในประเทศหรือดินแดนที่แพ้สงคราม ส่งผลให้เกิดการโยกย้ายผู้คน เช่น ในทวีปแอฟริกาประเทศ Cameroon ถูกปกครองโดยฝรั่งเศสและอังกฤษในช่วงเวลาหนึ่ง ทำให้ชาว Cameroonian ต้องเรียนรู้ทั้งภาษาฝรั่งเศสและภาษาอังกฤษ จนสร้างภาษาของตนเองในลักษณะใหม่หรือเรียกว่าภาษาครีโอล (Creole) ของภาษา Cameroon เรียกว่า Cameroonian Creole ซึ่งมีการปนทั้งภาษาอังกฤษและภาษาฝรั่งเศส (Anchimbe, 2011) ภาษาครีโอลเป็นหลักฐานที่ชัดเจนแสดงถึงการสัมผัสภาษาจนกลายเป็นภาษาที่มีลักษณะใหม่

บริบทของสังคมไทยยังไม่ปรากฏการค้นคว้าเกี่ยวกับภาษาครีโอลในประเทศไทย อย่างไรก็ตาม หลักฐานการสัมผัสภาษาของไทยสามารถพิจารณาได้จากการใช้คำภาษาต่างประเทศที่ปรากฏในศิลาจารึก หลักที่ 1 สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เช่น ปสาน เป็นภาษาเปอร์เซียหมายถึง ตลาด สรีดพง เป็นภาษาสันสกฤตหมายถึง ทำนบกั้นน้ำ เป็นต้น การปรากฏคำยืมภาษาเปอร์เซียเพียงคำเดียวนี้นี้สามารถชี้ให้เห็นถึงการรับวัฒนธรรม “ตลาด” ที่มีการรวมพ่อค้าแม่ค้าให้อยู่ในสถานที่เดียวกัน ได้เกิดขึ้นในสมัยสุโขทัย และคำศัพท์คำนี้ยังอธิบายถึงการยืมคำศัพท์จากภาษาอื่นอันอาจเกิดจากการรับตรงมาจากชาวเปอร์เซียที่มาก้าขายกับสุโขทัย หรืออาจเกิดจากการรับมาจากภาษาอื่นอีกทอดหนึ่ง นอกจากนี้ศิลา

จารึกหลักนี้ ยังมีภาษาสันสกฤตที่รับมาจากเขมรหลายคำที่แสดงถึงการยืมคำภาษาต่างประเทศมาใช้ในภาษาไทย

ในสมัยอยุธยาเป็นราชธานีได้เกิดการสู้รบกับหัวเมืองใหญ่น้อยอยู่หลายครั้งจนเกิดการกวาดต้อนผู้คนเข้ามาอยู่ในอยุธยาและเกิดการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชนต่างภาษาในราชธานีแห่งนี้ (Bupha Tipsaphakul, 2023) ภาพต่อไปนี้แสดงการตั้งถิ่นฐานดั้งเดิมของผู้พูดภาษาต่างกันในอำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ดังนี้

ภาพที่ 1 แผนที่การตั้งบ้านเรือนของคนกลุ่มต่าง ๆ ในอยุธยา

ที่มา: https://thaihouse.arch.ku.ac.th/home/?page_id=7

เมื่อวันที่ 2 มีนาคม 2568

ภาพแสดงตำแหน่งการตั้งถิ่นฐานของผู้คนต่างวัฒนธรรมที่เข้ามาอยู่ในเมืองอยุธยาในอดีตแสดงให้เห็นถึงการอยู่อาศัยร่วมกันของคนที่พูดภาษาต่างกัน เช่น ในเขตอำเภอบางประอินในปัจจุบัน อดีตเคยเป็นที่อยู่อาศัยของกลุ่มชาวมุสลิม มอญ ไทยโคราช และลาวอีสาน หรือแม้แต่ในเขตชั้นในของอำเภอเมือง มีการตั้งถิ่นฐานของชาวจีน ชาวมุสลิม และชาวยวน (โยนก ที่มาจากอาณาจักรทางภาคเหนือ) เป็นต้น ประเด็นนี้น่าสนใจที่จะศึกษาว่าในสมัยนั้นเกิดการสัมผัสภาษาขึ้นอย่างไร เพราะย่อมจะมีการเลือกภาษาใดภาษาหนึ่งเป็นภาษาสื่อกลาง (lingual franca) เพื่อการสื่อสารระหว่างผู้พูดภาษาต่างกัน และหลักฐานเหล่านี้ น่าจะยังมีการกระจายอยู่ในเอกสารโบราณในแหล่งต่าง ๆ ของไทย

การตกเป็นประเทศอาณานิคม

อดีตการล่าเมืองขึ้นสัมพันธ์กับการพัฒนาด้านการเดินเรือของกลุ่มประเทศยุโรป ทำให้ประเทศและดินแดนหลายแห่งตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศตะวันตก เช่น สหราชอาณาจักร โปรตุเกส เนเธอร์แลนด์ ฝรั่งเศส สเปน เมื่อประเทศเหล่านี้เข้าไปปกครอง ดินแดนต่าง ๆ จึงมีนโยบายภาษาให้คนในประเทศนั้นเรียนรู้ภาษาของตนเพื่อจะสามารถ สื่อสารกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองได้ บางประเทศสูญเสียภาษาท้องถิ่นรวมถึงภาษาประจำชาติของตนเองไป เช่น กระทรวงแกลงขาวและวัฒนธรรมของลาว (cited in Rattana Chanthao, 2017: 104) กล่าวถึงภาษาลาวในช่วงตกเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศส ว่าฝรั่งเศสไม่ อนุญาตให้เรียนภาษาลาวหรือภาษาท้องถิ่น ในโรงเรียน โดยมีการเรียนการสอนเฉพาะภาษา ฝรั่งเศสเท่านั้น

แม้ว่าประเทศไทยจะไม่เคยตกเป็นประเทศอาณานิคมแต่ประเทศเพื่อนบ้านไทย หลายประเทศตกอยู่ในอาณานิคมของประเทศอังกฤษ ฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกา ซึ่งสะท้อนให้ เห็นว่าบริเวณแถบนี้มีภาษาตะวันตกใช้ปนกับภาษาท้องถิ่นอยู่ก่อนแล้ว และชาวตะวันตก น่าจะเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในอยุธยาในช่วงในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชมากที่สุด โดย มีการค้าขายและเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับสยามอย่างกว้างขวางในช่วงปลายของอยุธยา (Bupha Tipsaphakul, 2023) ปัจจัยด้านการตกเป็นประเทศอาณานิคมและการเมืองของ ประเทศในแถบสุวรรณภูมิส่งผลถึงการรับวัฒนธรรมตะวันตกและภาษาตะวันตกเข้ามาสู่ ราชอาณาจักรไทยด้วย

การอพยพ

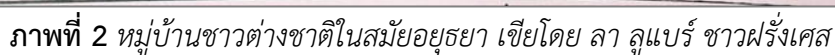
ในอดีตการอพยพของผู้คนที่ไม่ใช่สาเหตุจากสงครามนั้นมีหลายสาเหตุ อาทิ การ อพยพหนีภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วมรุนแรง ภัยแล้งจนไม่สามารถทำกินได้ แผ่นดินไหวหรือ ดินถล่ม หรือการตายจากสาเหตุโรคระบาด เป็นต้น ดังนั้น ผู้ปกครองจึงพาไพร่พลอพยพไป อยู่ในทำเลใหม่ที่ปลอดภัยและอุดมสมบูรณ์กว่า เช่น สมัยอยุธยามีการระบาดของโรค อหิวาตกโรค ไข้ทรพิษ กาฬโรค (King Rama 9 Commemorative Library, 2024) ทำให้ ต้องอพยพผู้คนย้ายไปอยู่ในพื้นที่แห่งใหม่ และการตั้งถิ่นฐานใหม่นี้จึงทำให้เกิดการผสม กลมกลืนระหว่างกันทำให้ต้องเรียนภาษาของกันและกัน ซึ่งน่าจะเกิดการสัมผัสภาษาได้ ตัวอย่างการอพยพที่ยังคงเห็นหลักฐานชัดเจนในปัจจุบัน คือ การอพยพของประชากรใน ประเทศยุโรปและสแกนดิเนเวียเพื่อไปตั้งถิ่นฐานในประเทศสหรัฐอเมริกาในช่วงต้นศตวรรษ ที่ 20 การตั้งถิ่นฐานแห่งใหม่นี้แม้ว่าจะมีการอยู่รวมกันเป็นกลุ่มแต่ก็ยังคงอยู่ปะปนกับคน

ที่มาจากประเทศอื่น เช่น ชาวอเมริกันที่อพยพเข้าไปอยู่ในตอนบนของประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งพวกเขาต้องใช้ภาษาอังกฤษในฐานะภาษาสื่อกลางกับผู้พูดภาษาต่างกัน รวมถึงต้องพูดภาษาหลักของประเทศ ก็คือ ภาษาอังกฤษแบบอเมริกัน ดังนั้น ภาษานอร์เวย์จึงเกิดการสัมผัสภาษากับภาษาอังกฤษ ทำให้ภาษานอร์เวย์ในฐานะภาษาแม่ของชาวนอร์เวย์ของผู้อพยพในสหรัฐอเมริกาแตกต่างจากภาษานอร์เวย์ที่พูดในประเทศนอร์เวย์ (Lindsay, 2022) เป็นต้น

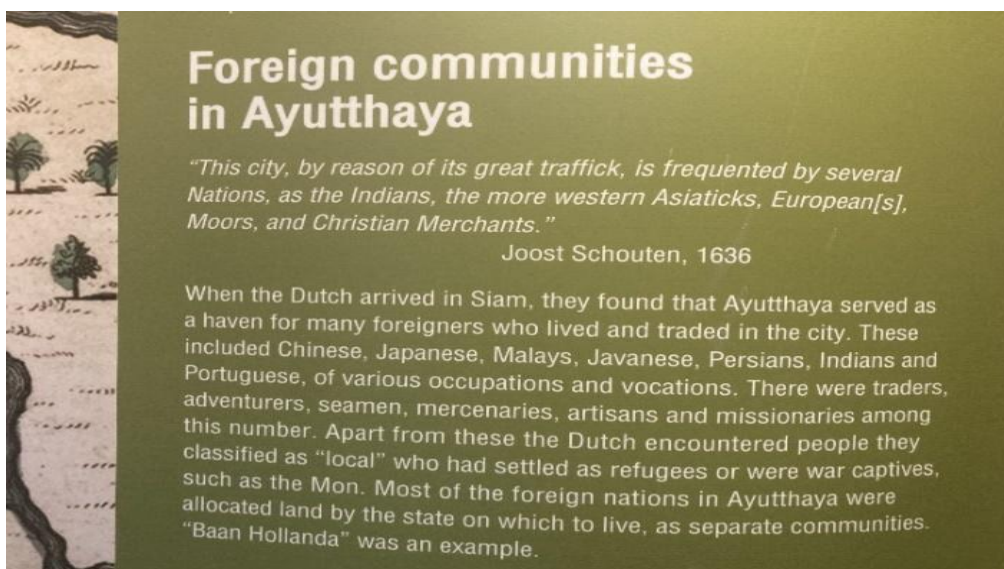
บริบทของสังคมไทย การอพยพทำให้เกิดการสัมผัสภาษาได้ เช่น แรงงานข้ามชาติชาวลาวที่อพยพเข้ามาทำงานในประเทศไทยและเผยแพร่เนื้อหาเกี่ยวกับประเทศไทยผ่านช่องยูทูปของตนเอง พวกเขาเรียนรู้ภาษาไทยและใช้ภาษาไทยโดยเกิดการปนภาษาและการสลับภาษาระหว่างภาษาไทยและภาษาลาว อย่างไรก็ตาม การเรียนรู้ภาษาไทยด้วยตนเองของยูทูปเบอร์ชาวลาวยังมีข้อผิดพลาดด้านการใช้ภาษาไทย (Kanyarat Unthanon, 2024) นอกจากนี้ชาวลาวยังมีแรงงานข้ามชาติจากประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ชาวเมียนมาร์ เขมร ซึ่งแรงงานเหล่านี้สามารถพูดภาษาไทยได้ เนื่องจากทำงานในประเทศไทยเป็นเวลานาน ดังนั้นการใช้ภาษาไทยและภาษาแม่ของแรงงานจึงน่าจะทำให้เกิดการสัมผัสภาษาเกิดขึ้นในบริบทของสังคมไทยปัจจุบัน

การค้าขาย

การค้าระหว่างประเทศไทยเกิดขึ้นมาตั้งแต่อดีตและสัมพันธ์กับการพัฒนาการเดินทาง เช่น ในสมัยสุโขทัยมีพ่อค้าจากต่างชาติ อาทิ จีน โปรตุเกส อังกฤษ เข้ามาค้าขายกับสุโขทัย ดังที่มีหลักฐานในบันทึกประวัติศาสตร์และคำศัพท์ที่เป็นคำยืมภาษาต่างประเทศในศิลาจารึกในแหล่งต่าง ๆ รวมทั้งหลักที่ 1 แห่งกรุงสุโขทัย ต่อมาในสมัยอยุธยาการค้าขายกับชาวตะวันตกเพิ่มมากขึ้น กล่าวได้ว่า อยุธยาเป็นเมืองท่าสำคัญแห่งหนึ่งในภูมิภาคนี้ ดังแสดงในบันทึกของชาวฝรั่งเศส และชาวดัตช์ ที่บันทึกการตั้งถิ่นฐานของชาวตะวันตกและชาติอื่น ๆ ในอยุธยา ดังรูปภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 2 แสดงการจัดระเบียบที่ตั้งถิ่นฐานของชาวต่างชาติที่เข้ามาค้าขายและตั้งถิ่นฐานในอยุธยาในอดีต โดยเรียกว่า “บ้าน” นำหน้าชุมชนชาวต่างชาติ เช่น บ้านฮอลันดา บ้านญี่ปุ่น บ้านจีน บ้านโปรตุเกส (ในบันทึกเขียน ปอร์ตุเกส) บ้านมลายู บ้านฝรั่งเศส และ มีกลุ่มชาวต่างชาติอื่น ๆ เช่น อาหรับ พวกจาม ญวน ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำสาขา ด้วยแม่น้ำสายนี้เป็นแหล่งขนส่งสินค้าจึงมีท่าเรือและโกดังสินค้าเพื่อความสะดวกในการค้าขาย จากรูปภาพนี้ปรากฏการจัดถิ่นฐานของชาวต่างชาติและชนกลุ่มต่าง ๆ ถึง 9 กลุ่ม ซึ่งแต่ละกลุ่มใช้ภาษาแตกต่างกัน จึงเป็นประเด็นน่าสนใจว่าในสมัยอยุธยาผู้คนเหล่านี้ใช้ภาษาใดเป็นภาษาสื่อกลางและพวกเขาพูดภาษาไทยได้หรือไม่ รวมถึงหัวเมืองอยุธยาแห่งนี้มีลักษณะชุมชนหลายภาษาอย่างไร ดังที่ปรากฏในบันทึกของพิพิธภัณฑ์บ้านฮอลันดา (ปัจจุบัน คือ เนเธอร์แลนด์หรือชาวดัตช์ และเรียกภาษว่าภาษาดัตช์) ดังนี้

ภาพที่ 3 อยุธยาเมืองท่าค้าขายของชาวต่างชาติ

ที่มา : ถ่ายภาพโดยรัตนา จันทรเทาว์ เมื่อวันที่ 28 มกราคม 2567

ภาพที่ 3 บันทึกโดย Joost Schouten (1636) ที่กล่าวถึงความคับคั่งของเมืองท่าอยุธยาที่เต็มไปด้วยพ่อค้า เรือสินค้า จากหลายประเทศ อาทิ อินเดีย ตะวันตกที่อยู่ในทวีปเอเชีย ชาวยุโรป และชาวคริสเตียนต่าง ๆ ดังนี้ “This city, by reason of its traffick, is frequented by several Nations, as the Indians, the more western Asiaticks, European(s), Moors, and Christian Merchants.” (เมืองแห่งนี้ เหตุผลที่การจราจร(ทางเรือ)คับคั่งติดขัดเพราะ (เรือสินค้า) ของหลายประเทศเข้ามาไม่ขาดสาย ไม่ว่าจะเป็นชาวอินเดีย กลุ่มประเทศตะวันตกและประเทศในเอเชียด้วยกัน ประเทศจากยุโรป แคมม์วอร์ และพ่อค้าชาวคริสเตียนอื่นๆ) ในบันทึกของพิพิธภัณฑสถานฮอลันดานี้ กล่าวถึงผู้ที่มาค้าขายได้แก่ ชาวจีน ชาวมาเลย์ ชาวชวา ชาวเปอร์เซีย ชาวอินเดีย โปรตุเกส โดยเข้ามาทำงานในเมืองแห่งนี้ในหลากหลายอาชีพ จากบันทึกของรูปภาพทั้งสองรูปภาพนี้ยืนยันได้ว่า สังคมอยุธยาในสมัยนั้นเป็นสังคมพหุภาษา พหุวัฒนธรรม และประเด็นที่ต้องหาคำตอบ คือ กลุ่มพ่อค้าและคนงานในเมืองแห่งนี้ใช้ภาษาอะไรเป็นภาษาสื่อกลาง พวกเขาเรียนภาษาไทยหรือไม่ และการสัมผัสภาษาเกิดขึ้นในลักษณะใด ซึ่งเป็นประเด็นของนักประวัติศาสตร์ที่สนใจงานภาษาศาสตร์ หรือนักภาษาศาสตร์เชิงประวัติ ต้องช่วยกันหาคำตอบเพื่อจะนำมาสู่ความเข้าใจปรากฏการณ์การสัมผัสภาษาในประเทศไทยจากอดีตถึงปัจจุบัน และแม้ว่าปัจจุบันเมืองอยุธยาจะเป็นเพียงเมืองเก่าของไทย เพราะเมืองหลวงของราชอาณาจักรแห่ง

ใหม่ คือ กรุงเทพมหานคร แต่อยุธยาก็ยังคงมีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ มีชุมชนดั้งเดิมอาศัยอยู่ ดังนั้น จึงน่าจะเป็นประเด็นการศึกษาปรากฏการณ์การสัมผัสภาษาในบริบทสมัยใหม่ของเมืองเก่าแห่งนี้

การปรับเปลี่ยนทางสังคมไทยจากอดีตจนมาสู่ปัจจุบันมีบริบทที่สัมพันธ์กับการสัมผัสภาษาของคนไทยหลายประเด็น ในหัวข้อนี้จะกล่าวถึงประเด็นหลัก ๆ ที่ทำให้ภาษาไทยเกิดการสัมผัสภาษากับภาษาอื่น ได้แก่ การรับภาษา การค้าระหว่างประเทศ แรงงานต่างชาติ การแต่งงานข้ามชาติ การท่องเที่ยว และการย้ายถิ่นฐาน ดังนี้

การรับภาษา

การรับภาษา (language acquisition) คือ การเรียนรู้และพัฒนาภาษาของแต่ละคน ส่วนมากกล่าวถึงการเรียนรู้ภาษาแม่กับการเรียนรู้ภาษาที่สอง (Royal Institute, 2010: 234) การรับภาษาสามารถเกิดจากการเรียนรู้ภาษาด้วยตนเองจนมีทักษะภาษาที่สองและเป็นผู้สองภาษาได้ เช่น คนลาวที่เรียนรู้ภาษาไทยผ่านการรับสื่อมวลชนไทยจนมีทักษะภาษาไทยและเกิดการสัมผัสภาษาลาวและภาษาไทย (Rattana Chanthao, 2011) จนปัจจุบันพบว่าคนลาวที่มาทำงานในประเทศไทยกลายเป็นผู้พูดสองภาษาและเกิดการใช้สองภาษาสลับกันไปมาได้ในชีวิตประจำวัน (Kanyarat Unthanon, 2023) ทว่าโดยทั่วไปการรับภาษาเกิดขึ้นในระบบการศึกษาตามนโยบายภาษาชาติ (national language policy) เช่น การเรียนรู้ภาษาประจำชาติ การเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ โดยเฉพาะภาษาอังกฤษได้รับการบรรจุในหลักสูตรการเรียนตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงระดับอุดมศึกษา นอกจากนี้ ประเทศไทยยังมีหลักสูตรการเรียนภาษาฝรั่งเศสในระดับมัธยมศึกษา ในช่วงหลังบางโรงเรียนมีการเรียนภาษาจีนและภาษาญี่ปุ่นตั้งแต่ระดับประถมศึกษา เพื่อให้เป็นทางเลือกสำหรับนักเรียนที่ต้องการเลือกเรียนภาษาที่ 3 โดยภาษาจีนและภาษาญี่ปุ่นมีบทบาทในด้านการค้าระหว่างประเทศในปัจจุบัน นอกจากนี้ หลักสูตรโรงเรียนประถมศึกษายังมีภาษาอื่นให้เลือกเรียน อาทิ ภาษาเกาหลี ภาษามลายู เพิ่มเข้ามา ขณะที่ภาษาของประเทศตะวันตกอื่น ๆ เช่น สเปน อิตาลี รัสเซีย อินเดีย เยอรมนี มีการเรียนในระดับอุดมศึกษาบางแห่ง อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันภาษาอังกฤษกลายเป็นภาษาสากลที่ต้องเรียนในทุกระดับการศึกษาเพื่อส่งเสริมให้คนไทยมีศักยภาพทางภาษาอังกฤษ ดังนั้นคนไทยจึงมีทักษะภาษาอังกฤษและใช้ภาษาอังกฤษปนกับภาษาไทยในชีวิตประจำวัน

การค้าระหว่างประเทศ

ประเทศส่วนใหญ่ในโลกอยู่ในระบบการค้าเสรี (free trade) ที่มุ่งขายสินค้าเพื่อนำรายได้เข้าประเทศ ขณะเดียวกันก็นำเข้าสินค้าจากประเทศอื่นจึงเกิดการค้าขายระหว่างกัน ประเทศที่ใช้คนละภาษามักจะใช้ภาษาอังกฤษ ในฐานะภาษาสากลเป็นภาษาสื่อกลางเพื่อการติดต่อทั้งในภาษาพูดและภาษาเขียน อย่างไรก็ตามประเทศไทยยังคงให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ภาษาของประเทศคู่ค้าที่สำคัญ เช่น จีน ญี่ปุ่น เกาหลี และภาษาของกลุ่มประเทศยุโรป กล่าวได้ว่า ระบบการค้าระหว่างประเทศเป็นปัจจัยทางอ้อมที่ส่งเสริมให้เกิดการสัมผัสภาษาระหว่างภาษาไทยและภาษาอื่น โดยเฉพาะภาษาไทยกับภาษาประเทศคู่ค้า เพราะอย่างน้อยที่สุดการทำความร่วมมือหรือข้อตกลงทางการค้านอกจากจะใช้ภาษาอังกฤษแล้ว แต่ละประเทศยังต้องมีบันทึกข้อตกลงเป็นภาษาประจำชาติของแต่ละประเทศเพื่อเผยแพร่และสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องให้แก่คู่ธุรกิจของประเทศตน การค้าระหว่างประเทศยังส่งผลถึงการสร้างบุคลากรที่เป็นผู้พูดหลายภาษาให้แก่ประเทศเพื่อสนับสนุนภาคธุรกิจ เช่น ปัจจุบันมีชาวต่างประเทศเข้ามาให้บริการด้านสุขภาพจากกลุ่มประเทศตะวันออกกลาง เอเชียใต้ แอฟริกา ตามนโยบายรัฐที่ส่งเสริมให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางทางด้านนี้ นอกจากนี้ (Udom Warotamasikkhadit & Person, 2011) ดังนั้นนโยบายภาษาของประเทศจึงควรมีระบบการแปลหรือล่ามที่รองรับชาวต่างประเทศที่เข้ามาใช้บริการด้านสุขภาพให้ครอบคลุมหลากหลายภาษา

แรงงานต่างชาติ

ประเทศไทยมีบริษัทข้ามชาติจากหลายประเทศเข้ามาทำธุรกิจ โดยเฉพาะในกรุงเทพและหัวเมืองสำคัญในแต่ละภูมิภาค บริษัทเหล่านี้รับพนักงานชาวไทยที่มีทักษะภาษาอังกฤษหรือภาษาของประเทศต้นทาง ดังนั้นผู้ที่ทำงานในบริษัทหรือองค์กรข้ามชาติเหล่านี้จึงต้องใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสาร นอกจากนี้ คนไทยจำนวนมากที่ไปเป็นแรงงานในต่างประเทศทั้งประเทศที่ใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาแม่และประเทศที่ใช้ภาษาอื่น ดังนั้นแรงงานข้ามชาติเหล่านี้จึงต้องมีทักษะภาษาประจำชาติของประเทศที่ตนไปทำงานหรือในบริษัทข้ามชาติที่ตั้งอยู่ในประเทศไทย เช่น บริษัทญี่ปุ่นในประเทศไทยจะรับพนักงานชาวไทยที่มีทักษะภาษาญี่ปุ่นเข้ามาทำงาน (Pairoge, 2022) กล่าวได้ว่า ทั้งความนิยมของคนไทยที่ต้องการทำงานกับบริษัทข้ามชาติและการไปทำงานต่างประเทศเหล่านี้ทำให้คนไทยที่อยู่ในบริบทของการเป็นแรงงานต่างชาติในบริษัทข้ามชาติหรือในประเทศปลายทางที่ต้อง

เป็นผู้รู้หลายภาษา ซึ่งย่อมจะเกิดการสัมผัสภาษาระหว่างภาษาแม่และภาษาต่างประเทศในบริบทการเป็นแรงงานต่างชาติ

การแต่งงานข้ามชาติ

ปรากฏการณ์การแต่งงานข้ามชาติเกิดขึ้นอย่างแพร่หลายทั่วโลก (Klerk, 2001) ประเด็นที่น่าสนใจคือคู่สมรสข้ามชาติเหล่านี้มาจากประเทศที่ใช้ภาษาแตกต่างกัน เช่น การแต่งงานข้ามชาติระหว่างผู้หญิงไทยกับสามีชาวต่างชาติ คู่สมรสข้ามชาติลักษณะนี้เป็นผู้พูดสองภาษาที่ชัดเจนซึ่งจะเห็นได้จากลูกของพวกเขามักจะเป็นผู้พูดสองภาษาอย่างสมบูรณ์ (Baker, 1993) ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการเกิดการสัมผัสภาษา เช่น ผู้หญิงไทยที่แต่งงานข้ามชาติจะมีทักษะภาษาอังกฤษหรือภาษาประจำชาติของประเทศสามี ทำให้กลายเป็นผู้พูดหลายภาษา ครอบครัวข้ามชาติเหล่านี้มักจะทำให้บุตรเรียนรู้ภาษาของพ่อที่เป็นชาวต่างชาติควบคู่กับการเรียนภาษาไทยเพื่อสื่อสารกับแม่ ในครอบครัวข้ามชาติจึงเป็นครอบครัวพหุภาษา ซึ่งผู้ที่พูดได้หลายภาษาและแต่ละภาษามีอิทธิพลต่อกัน ทั้งในระดับคำศัพท์หรือโครงสร้างทางภาษา (Rattana Chanthao, 2024) จึงพบการปนภาษาหรือสลับภาษาในสถานการณ์การสื่อสารในชีวิตประจำวัน ดังนั้น การสัมผัสภาษาในครอบครัวข้ามชาติจึงเป็นประเด็นท้าทายการค้นหาคำตอบในบริบทสังคมไทย

การท่องเที่ยว

นโยบายการเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวของรัฐบาลเพื่อให้เกิดการสร้างรายได้เข้าประเทศและลงไปสู่การพัฒนาท้องถิ่นทำให้คนไทยจำนวนมากเข้าสู่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว โดยเฉพาะในเมืองท่องเที่ยวหลัก อาทิ กรุงเทพฯ พัทยา ภูเก็ต เชียงใหม่ ฯลฯ คนไทยที่ทำงานในภาคการท่องเที่ยวจะเรียนรู้ภาษาอังกฤษหรือภาษาของนักท่องเที่ยวที่มีจำนวนมาก เช่น นักท่องเที่ยวชาวจีน อินเดีย รัสเซีย การเรียนรู้ภาษาเหล่านี้อาจจะเกิดขึ้นในระดับคำศัพท์ สำนวน หรือประโยคอย่างง่ายที่สามารถสื่อสารเกี่ยวกับงานของตนเองได้ ดังนั้น การสัมผัสภาษาจึงเกิดขึ้นในผู้พูดหลายภาษาที่ทำงานในภาคการท่องเที่ยว การสัมผัสภาษายังปรากฏในภาษาบนป้ายร้านค้าย่านเมืองท่องเที่ยว ดังเช่น บริเวณหาดป่าตอง เมืองภูเก็ต ที่ปรากฏป้ายร้านค้าหลายภาษาในป้ายเดียว เช่น ภาษาไทย อังกฤษ จีน รัสเซีย อินเดีย เป็นต้น (Ratchaneechay Choeirod & Rattana Chanthao, 2023) ผู้ที่ทำงานในภาคการท่องเที่ยว เช่น ไกด์นำเที่ยว พนักงานโรงแรม สปา และธุรกิจบริการสามารถใช้ภาษาหลายภาษาในการทำงานจึงน่าจะเกิดการสัมผัสภาษาขึ้นตามไปด้วย ในอีกแง่หนึ่ง คนไทยที่นิยมการท่องเที่ยวต่างประเทศก็มักจะเรียนรู้ภาษาของประเทศนั้นด้วย

เพื่อการสื่อสารในลักษณะเฉพาะกิจ เช่น คนไทยจำนวนมากนิยมไปท่องเที่ยวในประเทศ
ญี่ปุ่นจึงรู้จักคำศัพท์ภาษาญี่ปุ่นและพยายามสื่อสารกับชาวญี่ปุ่นเมื่อเดินทางไปเที่ยวญี่ปุ่น

การย้ายถิ่นฐาน

ค่านิยมการย้ายถิ่นฐานเพื่อไปอาศัยในประเทศอื่นของคนทั่วโลกเกิดขึ้นอย่าง
ต่อเนื่อง การกลายเป็นแรงงานข้ามชาติ การทำงานในบริษัทข้ามชาติ และการแต่งงานข้าม
ชาติ ล้วนส่งผลเชื่อมโยงมาสู่การย้ายประเทศของคนไทยจำนวนหนึ่ง ดังจะเห็นได้จากการ
รวมกลุ่มและอาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกันของคนไทยที่ย้ายครอบครัวไปอยู่ในต่างประเทศ เช่น
สหรัฐอเมริกา สิงคโปร์ เยอรมนี ไต้หวัน อิสราเอล เป็นต้น แม้ว่าครอบครัวหรือคนไทยที่
ย้ายถิ่นฐานในต่างประเทศยังคงใช้ภาษาไทยในการสื่อสารกับคนไทยด้วยกัน ทว่าการย้ายถิ่น
ฐานแสดงให้เห็นถึงการเป็นผู้พูดสองภาษาหรือหลายภาษาอย่างสมบูรณ์และมักจะเกิดการ
สัมผัสภาษาระหว่างภาษาแม่ ก็คือ ภาษาไทยกับภาษาของประเทศที่อยู่อาศัย

กล่าวโดยสรุป ถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการสัมผัสภาษาในสังคมไทย แม้ว่าปัจจัยด้าน
สงครามและการตกเป็นเมืองในอาณานิคมจะไม่ใช่นโยบายหลัก ในกรณีของคนไทยและการใช้
ภาษาไทยกับภาษาอื่น แต่ภาวะสงครามระหว่างประเทศที่เกิดขึ้นในทวีปยุโรป ตะวันออก
กลาง และเอเชียตะวันออก ล้วนส่งผลถึงการอพยพของผู้คนเพื่อเดินทางไปยังประเทศที่สาม
โดยเฉพาะการเข้าสู่กลุ่มประเทศยุโรป สหรัฐอเมริกา อย่างต่อเนื่อง เช่น การรับประชาชน
จากประเทศที่กำลังอยู่ในภาวะสงครามเข้าสู่ประเทศเยอรมนีตามนโยบายของรัฐบาลในแต่
ละสมัย กำหนดให้ผู้อพยพต้องเรียนภาษาเยอรมนีจึงจะสามารถอาศัยอยู่ในประเทศได้
(Glorius, 2018) ดังนั้น ปัจจัยด้านสงครามจึงยังคงเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการอพยพและผู้
อพยพต้องเรียนรู้ภาษาอื่นจนเป็นผู้พูดหลายภาษา บริบทของสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึง
ปัจจุบัน การสัมผัสภาษาเกิดขึ้นเกี่ยวข้องกับการกวาดต้อนผู้คนจากอาณาจักรเวดล้อมเข้าสู่
สยามในอดีต การค้าขายกับต่างชาติตั้งแต่สมัยสุโขทัยและขยายตัวอย่างกว้างขวางในช่วง
ปลายอยุธยาส่งผลให้เกิดการสื่อสารระหว่างคนไทยกับชาวต่างชาติเหล่านั้น การสัมผัสภาษา
ที่มีปัจจัยจากการค้ายังคงเกิดขึ้นต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันในรูปแบบของแรงงานระหว่าง
ประเทศ แรงงานข้ามชาติ ที่เชื่อมโยงไปถึงการย้ายถิ่นฐาน การแต่งงานข้ามชาติ และภาค
การท่องเที่ยว ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ส่งผลให้คนไทยในอดีตและปัจจุบันปนคำศัพท์และใช้
ภาษาอื่นสลับไปมากับภาษาไทยในชีวิตประจำวัน หรือเกิดปรากฏการณ์การสัมผัสภาษาของ
ภาษาไทยและภาษาอื่นของคนไทยที่เป็นผู้พูดหลายภาษา

3. การสัมผัสภาษาของภาษาไทย

การสัมผัสภาษาเกิดจากผู้พูดหลายภาษาและใช้ภาษาเหล่านั้นในชีวิตประจำวันทำให้ภาษาที่ใช้มีอิทธิพลต่อกันส่งผลให้เกิดปรากฏการณ์ทางภาษาศาสตร์หลายประการ อาทิ การเป็นผู้พูดหลายภาษาและชุมชนหลายภาษา การสลับภาษาและการปนภาษา รวมถึงการเปลี่ยนแปลงภาษาไทย ดังจะอธิบายต่อไปนี้

การเป็นผู้พูดหลายภาษา

การสัมผัสภาษาเกิดขึ้นกับผู้พูดหลายภาษา ผู้ที่พูดได้หลายภาษาอาจจะไม่ได้พูดทุกภาษาในระดับดีเท่ากันทุกภาษา เช่น พูดหรือเข้าใจภาษาหนึ่งได้มากที่สุด แต่สามารถเขียนได้ภาษาเดียว หรือใช้ภาษาในแต่ละบริบทแตกต่างกันไป อาทิ ใช้ภาษาหนึ่งพูดกับคนในครอบครัว อีกภาษาหนึ่งใช้พูดที่โรงเรียนหรือที่ทำงาน และอีกภาษาหนึ่งพูดเมื่อต้องไปต่างพื้นที่ เป็นต้น (Royal Institute, 2010:298) ปรากฏการณ์การสัมผัสภาษาเกิดขึ้นอย่างชัดเจนกับผู้พูดสองภาษา ที่สามารถพูดสองภาษาได้ในระดับดีใกล้เคียงกัน เช่น คนไทยในภาคเหนือสามารถพูดภาษาเหนือและพูดภาษากรุงเทพได้ดีทั้งสองภาษา และใช้สองภาษาสลับกันไปมาตามสถานการณ์ หรือคนไทยที่อยู่ในกรุงเทพและเรียนในโรงเรียนที่ใช้ภาษาอังกฤษเป็นสื่อการเรียนการสอนสามารถใช้ภาษาไทยกรุงเทพและภาษาอังกฤษในชีวิตประจำวัน อย่างไรก็ตาม การสัมผัสภาษาสะท้อนให้เห็นว่าคนไทยปัจจุบันเป็นผู้พูดสองภาษาและผู้พูดหลายภาษาเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะคนไทยในภูมิภาคที่สามารถพูดภาษาแม่ ก็คือภาษาถิ่น ภาษากรุงเทพ และภาษาอังกฤษ แม้ว่าจะใช้ทั้งสามภาษาได้ดีไม่เท่ากันก็ตาม เช่น เด็กในโรงเรียนของจังหวัดปัตตานีที่พูดภาษาแม่เป็นภาษาปัตตานี-มาเลย์ และสามารถพูดภาษาถิ่นได้ และภาษาไทยกรุงเทพ ได้ในระดับที่ไม่เท่ากัน (Suwilai Premssirat & Mirinda Burarungrot (2021)

การสลับภาษาและการปนภาษา

ผู้ที่พูดได้หลายภาษามักจะเลือกใช้ภาษาแต่ละภาษาตามบริบทการสื่อสาร เช่น ชาวใต้ใช้ภาษาใต้เมื่อพูดกับครอบครัว ใช้ภาษากรุงเทพกับคนที่มาจากภูมิภาคอื่น และใช้ภาษาอังกฤษเมื่อพูดกับนักท่องเที่ยว การสลับภาษา (code-switching) ลักษณะนี้เรียกว่า การสลับภาษาตามสถานการณ์ (situation code-switching) ยังมีการสลับภาษาในระดับสนทนา (conversation code-switching) เป็นการสลับภาษาที่ใช้ภาษาหนึ่งเป็นหลักและสลับไปใช้ภาษาอื่นในระดับประโยคหรือข้อความ แต่ยังเป็นสถานการณ์การสื่อสารเดิม เช่น คนอีสานพูดภาษาอีสานกับเพื่อนสลับไปใช้ภาษากรุงเทพ 1-2 ประโยค และกลับมาใช้ภาษา

อีสานเหมือนเดิม ปรากฏการณ์เช่นนี้มักจะเกิดขึ้นกับคู่สนทนาที่เป็นผู้พูดหลายภาษาเหมือนกัน เช่น ชาวอีสานที่พูดภาษาอีสานเป็นภาษาแม่สลับกับภาษาไทยกรุงเทพในหมู่บ้านชนบทอีสาน เป็นต้น (Rattana Chanthao, 2022)

ส่วนการปนภาษา (code-mixing) นั้น นักวิชาการยังคงให้ความหมายทับซ้อนกันบ้าง แต่ส่วนใหญ่เมื่อกล่าวถึงการปนภาษาจะหมายถึงการปนภาษาอื่นในระดับคำศัพท์ วลีสำนวน หรืออาจจะปนในระดับประโยคก็ได้ (Bokamba, 1989) นอกจากนี้การปนภาษายังหมายถึงการปนในระดับถ้อยคำก็ได้ (Muysken, 2000) อย่างไรก็ตาม การปนภาษายังอยู่ในขอบเขตของการใช้ภาษาในสถานการณ์การสื่อสารเดิม ประเด็นการให้ความหมายทับซ้อนและใกล้เคียงกันของการสลับภาษาและการปนภาษานี้จะไม่ได้กล่าวถึงมากในบทความนี้ แต่นำมาอธิบายเพื่อให้เห็นว่า ผู้พูดหลายภาษามักจะใช้ภาษาสลับกันไปมาระหว่างภาษาที่ตนพูดได้ หรือนำคำศัพท์ สำนวน จากภาษาอื่นมาปนกับภาษาหลักที่กำลังพูด เช่น พูดภาษาไทยกรุงเทพปนคำศัพท์หรือสำนวนภาษาอังกฤษ (Suwimol Rungrojasuwan, 2023) กล่าวได้ว่า การเป็นผู้พูดหลายภาษาส่งผลสืบเนื่องมาสู่การใช้ภาษาแบบสลับภาษาและปนภาษาในชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นปรากฏการณ์หนึ่งของการสัมผัสภาษาในสังคมไทย

การเปลี่ยนแปลงภาษา

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงภาษาไทยส่วนใหญ่กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงในระดับอักขรวิธี หน่วยเสียง คำศัพท์ และไวยากรณ์ (Absorn Tiewcharoenkij, Veerakarn Kanokkamalade, Ruengdet Pankhuenkhat, 2022) ยังไม่มีการศึกษาแน่ชัดว่าคนไทยในอดีต สมัยอยุธยาหรือรัตนโกสินทร์ตอนต้นเป็นผู้พูดหลายภาษาหรือไม่ จากความเจริญรุ่งเรืองของการเป็นเมืองท่าการขนส่งสินค้านำเข้าและส่งออกระหว่างอาณาจักรอยุธยา กับต่างประเทศในอดีตดังหลักฐานในหัวข้อข้างต้น น่าจะมีคนไทยจำนวนหนึ่งผู้พูดหลายภาษา อย่างไรก็ตาม อย่างน้อยหลักฐานภาษาเขียนในสมัยอยุธยาตอนปลายจนมาถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้นในสมัยรัชกาลที่ 3 ก็พบว่ามีการใช้คำยืมภาษาอังกฤษอยู่จำนวนหนึ่งที่เขียนทับศัพท์ด้วยภาษาไทย (Kanchana Nacaskul, 1979) รวมถึงมีการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศในสังคมไทยจากปัจจัยทางการเมืองและการค้าขายมาตั้งแต่สมัยอยุธยาแล้ว (Voravudhi Chirasombutti, 2007) จึงน่าจะกล่าวได้ว่าคนไทยเป็นผู้พูดหลายภาษามาตั้งแต่อดีต จึงเกิดการยืมคำศัพท์ภาษาอื่นมาใช้ปนกับภาษาไทย หรือการพูดสลับภาษาระหว่างภาษาไทยกับภาษาต่างประเทศในสถานการณ์การสื่อสารอยู่ในชีวิตประจำวัน ลักษณะการใช้ภาษาไทยที่เกิดจากการสัมผัสภาษาของผู้พูดหลายภาษาเช่นนี้ค่อย ๆ นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงของ

ภาษาไทยในด้านต่าง ๆ ทั้งการใช้ภาษา การยืมคำศัพท์ การปนภาษา และการสลับภาษามาจนถึงปัจจุบัน

4. สรุป

การสัมผัสภาษาเป็นปรากฏการณ์ทางภาษาที่กำลังเกิดขึ้นและแพร่เข้าไปสู่หลายภาษาทั่วโลกให้ผู้พูดหลายภาษาที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นและการเป็นผู้พูดหลายภาษามีโอกาสเข้าสู่ตลาดแรงงานและข้อมูลในยุคโลกาภิวัตน์ได้มากกว่า (Cenoz,2013) ปัจจัยการสัมผัสภาษาเกิดจากหลายปัจจัย ในอดีตเกิดจากภาวะสงคราม การตกเป็นเมืองขึ้น การอพยพมาจนถึงปัจจุบัน ปัจจัยด้านการเมือง เศรษฐกิจ แรงงานระหว่างประเทศ การแต่งงานข้ามชาติ และการท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญเพิ่มขึ้น ประเทศไทยเป็นเมืองท่าการค้าขายและเมืองหลักทางเศรษฐกิจของภูมิภาคนี้มาตั้งแต่อดีต เกิดการเดินทางระหว่างประเทศ การค้าขายระหว่างประเทศ ตลอดจนการเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศ ดังนั้น ด้วยปัจจัยทางการเมืองและเศรษฐกิจที่เป็นปัจจัยหลักของการสัมผัสภาษาในสังคมไทย ส่งผลให้คนไทยเป็นผู้พูดหลายภาษามาถึงปัจจุบัน และเกิดปรากฏการณ์การสัมผัสภาษาที่ส่งผลถึงรูปแบบการใช้ภาษาไทยที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะการนำคำศัพท์ภาษาอื่นมาใช้ปนกับการพูดและการเขียน หลักฐานภาษาเขียนตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา แสดงถึงการยืมคำภาษาบาลีสันสกฤต ภาษาเขมร จำนวนมากในภาษาไทยและคงใช้มาถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันภาษาอังกฤษ ภาษาจีน และภาษาญี่ปุ่น กลายเป็นภาษาที่มีบทบาทต่อการทำงานและภาคธุรกิจ ดังนั้น คนไทยที่มีทักษะภาษาเหล่านี้จึงใช้ปนกับภาษาไทย หรือการสลับภาษากับการพูดภาษาไทย ตลอดจนเกิดค่านิยมการเรียนภาษาที่สามเพิ่มขึ้นจากที่เคยเรียนเฉพาะภาษาอังกฤษในฐานะภาษาที่สอง ปัจจุบันรัฐบาลส่งเสริมให้เรียนภาษาที่สามคือภาษาจีนหรือภาษาญี่ปุ่นเพื่อส่งเสริมภาคธุรกิจและการท่องเที่ยว

การเปลี่ยนแปลงภาษาเป็นธรรมชาติของภาษาที่ยังคงมีผู้พูดภาษานั้น ภาษาไทยเป็นภาษาประจำชาติและสร้างความภาคภูมิใจให้กับคนไทยที่มีภาษาของตนเองใช้ อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงภาษาไทยที่มาจาก การเป็นผู้พูดหลายภาษาของคนไทยในปัจจุบันทำให้เกิดการสัมผัสภาษาขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการยืมคำ การปนภาษา การสลับภาษา แม้ว่าลักษณะภาษาเหล่านี้จะทำให้ภาษาไทยเปลี่ยนแปลงไป แต่สิ่งนี้ล้วนเป็นธรรมชาติของทุกภาษาที่เกิดขึ้นเพื่อการดำรงอยู่ในบริบทการเปลี่ยนแปลงของสังคม

เอกสารอ้างอิง

- Absorn Tiewcharoenkij, Veerakarn Kanokkamalade, Ruengdet Pankhuenkhat. (2022). The Evolution of Thai Language. *The Journal of Sirindhornparidhat*, 23(1), 364-375.
- Amara Prasithratthasint. (1988). *Sociolinguistics*. Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- Anchimbe, Eric A. (2011). Multilingual Backgrounds and the Identity Issue in Cameroon. In *Anuario del Seminario de Filología Vasca "Julio de Urquijo"*, 39(2), 33-48.
- Baker, Colin. (1993). *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism*. Clevedon, Avon: Multilingual Matters.
- Bokamba, Eyamba G. (1989). Are there syntactic constraints on code-mixing? *World Englishes*, 8(3), 277-292.
- Bowern, Claire. (2013). Relatedness as a Factor in Language Contact. *Journal of Language Contact*, 6(2), 411-432.
- Bupha, Tipsphapkul. (2023). *Ayutthaya History in Somdechphranaray Maharacha* (phrawatsat Ayutthaya nai samay Somdechphranaray Maharacha). Lopburi: P.A. Living.
- Bybee, Joan. (2015). *Language Change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cenoz, Jasone. (2013). Defining Multilingualism. *Annual Review of Applied Linguistics*, 33, 3-18.
- Clyne, Michael. (2003). *Dynamics of Language Contact: English and Immigrant Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- De Klerk, Vivian de. (2001). The Cross-marriage Language Dilemma: His language or Hers?. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*. Retrieved at <https://www.academia.edu/27827236/TheCrossMarriageLanguageDilemmaHisLanguageorHers>

- Glorius, Birgit. (2018). Migration to Germany: Structures, Processes, and Discourse, *Regional Statistics*, 8(1), 1-26.
- Haugen, Enar. (1953). *The Norwegian Language in the Americas: A study in bilingual behavior*. Bloomington: Indiana University Press.
- Heller, Monica; Jawarski, Adam; and Thurlow, Crispin. (2014). Introduction: Sociolinguistics and Tourism Mobilities, Market, and Multilingualism, *Journal of Sociolinguistics*, 18(4), 425-458.
- Kanchana Nacaskul. (1979). *A Note on English Loanwords in Thai*. Retrieved at <http://sealang.net/sala/archives/pdf8/nacaskul1979note.pdf>
- Kanyarat Unthanon. (2024). Error of Thai Language Use by Lao Youtubers. *Humanities and Social Sciences (HUSOKKU)*, 41(1), 98-101.
- King Rama 9 Commemorative Library, Nakhon Rachasima. (2024, August 6). The Pandemic in Ayutthaya Period. Retrieved at <https://www.finearts.go.th/nlt-korat/view/13544>
- Lindsey, Else. (2022). Norwegian American Language Identity. *WWU Graduate School Collection*. Retrieved at <https://cedar.wvu.edu/wwuet/1075>
- Matras, Yaron. (2009). *Language Contact*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Muysken, Pieter. (2000). *Bilingual Speech: A Typology of Code-mixing*. Cambridge University Press.
- Pairong Muangmonphasert. (2022). *The Study of Thai Overall Demand for Japanese Language Professional in the Thai Labor Market Base on Surveying Online Job Advertisement*. Thesis in Administration Program in Business Innovation, Thammasat University.
- Pratt, Teresa. (2023). The vowel space as sociolinguistic sign. *Journal of Sociolinguistics*. Retrieved at <https://doi.org/10.1111/josl.12617>